

Zbigniew Kruszewski

O dorobku Towarzystwa Naukowego Płockiego po odnowienie działalności (1907-2007)

Niepodległość i Pamięć 14/2 (26), 349-353

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Kruszewski

Płock

O dorobku Towarzystwa Naukowego Płockiego po odnowieniu działalności (1907-2007)

23 marca 2007 r. minęło sto lat od chwili, gdy grupa dalekowzrocznych ludzi wznowiła Towarzystwo Naukowe Płockie. Towarzystwo zostało założone dużo wcześniej, bo w 1820 r. z inicjatywy Stanisława Kostki Potockiego, ówczesnego Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, ale po klęsce Powstania Listopadowego musiało zawiesić swoją działalność.

Założycielami odrodzonego Towarzystwa byli: Adam Grabowski, ks. Tomasz Kowalewski, dr Aleksander Maciesza i dr Aleksander Zaleski. Oni to podpisali następujące zaproszenie: „założyciele Towarzystwa Naukowego Płockiego mają zaszczyt prosić W.P. o łaskawe przybycie na zebranie organizacyjne Towarzystwa, mające się odbyć w sobotę 23 marca 1907 r. o godz. 12 w południe”. W wyniku wyborów Prezesem został, 32-letni wówczas, Aleksander Maciesza. W latach 1907-1918 Towarzystwo zajmowało się nie tylko upowszechnianiem nauki, ale także spełniało rolę instytucji patriotycznej, ochraniając społeczeństwo przed wynarodowieniem.

Jedną z pierwszych inicjatyw nowego Zarządu TNP było należyte zagospodarowanie ogromnego i niezwykle cennego księgozbioru, ofiarowanego miastu kilka lat wcześniej przez dawnego ucznia Szkoły Wojewódzkiej w Płocku Gustawa Zielińskiego. Zbiór ten został przejęty przez TNP w 1907 r. i uporządkowany przez Halinę i Stefana Rutskich. W księgozbiornie znalazły się prawdziwe białe kruki, takie jak pierwsze wydanie *O obrotach ciał niebieskich* Mikołaja Kopernika czy oryginalne *Kaprysy* Francisco Goi.

Obecnie z Biblioteki noszącej imię Zielińskich korzysta rocznie ponad 30 tys. osób. Są to przede wszystkim studenci i wykładowcy płockich uczelni, ale dużą grupę stanowi też młodzież akademicka innych polskich szkół wyższych. Placówka posiada status biblioteki naukowej, została też włączona do elitarnego grona 55 bibliotek tworzących Narodowy Zasób Biblioteczny. Księgozbiór biblioteki na koniec grudnia 2006 r. stanowi ponad 356 000 woluminów, z tego 15 668 pozycji to starodruki i inkunabuły, mapy i grafiki.

Równocześnie z biblioteką w 1907 r. zaczęto organizować na nowo – założone w 1821 r. – muzeum, którego eksponaty po Powstaniu Listopadowym

uległy rozproszeniu. Teraz, dzięki ofiarności społeczeństwa Mazowsza Płockiego, zaczęły napływać nowe cenne dary.

W roku 1950 muzeum to zostało przejęte przez państwo w zarząd i użytkowanie, a dzisiaj znakomicie kontynuuje idee założycieli jako Muzeum Mazowieckie w Płocku.

Bez wątpienia postacią, która odegrała największą rolę w historii TNP tego okresu był Aleksander Maciesza, człowiek o wielu zainteresowaniach i talentach. Był lekarzem okulistą, pionierem i historykiem fotografii, społecznikiem, burmistrzem Płocka. Był przede wszystkim głównym inspiratorem odrodzenia dawnych ideałów Towarzystwa, opracowywał jego podstawy programowe i wyznaczał kierunki. Pozostawił po sobie cenne prace: „Atlas statystyczny Królestwa Polskiego”, „Dzieje kolonii polskiej w Tomsku”, czy „Historię fotografii polskiej”^{*}.

Największym sukcesem w działalności tamtego okresu było odnowienie i wzbogacenie idei pracy naukowej na prowincji. Jej przykłady to: Wystawa Kościuszkowska w 1917 r. i Pierwsza Okręgowa Wystawa Regionalna, a także książki „Powstanie listopadowe w Płocku” i „Katedra płocka” Marii Macieszyny, czy też „Puszcza kurpiowska w pieśni” ks. Władysława Skierkowskiego. Zasadnicza praca Towarzystwa w tym czasie polegała na organizowaniu spotkań naukowych, podczas których w formie odczytów prezentowano bieżące prace badawcze.

W grudniu 1939 r. władze hitlerowskie przejęły muzeum i bibliotekę TNP. Zbiory nie ucierpiały zbyt, gdyż Niemcy planowali utworzenie na ich bazie muzeum niemieckiego. Zginęło jednak wielu członków TNP, bo aż 39, co stanowiło wówczas ponad 40% wszystkich działaczy Towarzystwa.

Po zakończeniu wojny szybko doprowadzono do porządku bibliotekę, zbiory muzealne i zaczęto normalną pracę. Kolejni prezesi naszej organizacji: Bolesław Jędrzejewski, Roman Lutyński, Tadeusz Gierzyński i Jakub Chojnacki dokładali wszelkich starań, aby Towarzystwu zapewnić rozwój i odpowiednie znaczenie.

Jednym z najważniejszych dla Towarzystwa wydarzeń w okresie powojennym było powołanie przez Zarząd TNP Komisji Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka, która miała za zadanie udokumentowanie tysiącletnich dziejów naszego grodu. Z tej idei wynikała potrzeba utworzenia własnego pisma, gdzie można by zamieszczać wyniki prac badawczych. I tak, w 1956 r. powstał kwartalnik „Notatki Płockie”, którego 50-lecie obchodziliśmy w ubiegłym roku.

Kiedy spogląda się z perspektywy czasu na okres powojenny, należy stwierdzić, że był on bogaty w dokonania naukowe i popularyzatorskie. Trudno wymienić wszystkie badania, sesje czy odczyty, jakie odbyły się w tym czasie. Wystarczy powiedzieć, że w siedzibie Towarzystwa w tamtym okresie wygłaszali referaty Aleksander Gieysztor, Stanisław Herbst, Henryk Samsono-

* Szerzej o dr. A. Macieszy – patrz szkic A.M. Stogowskiej w niniejszym numerze „Niepodległości i Pamięci” [red.].

wicz, Stefan Kuczyński, Janusz Odrowąż-Pieniążek, Witold Doroszewski. Z ważniejszych dokonań tego okresu wspomnieć trzeba: kolejne wydania „Dziejów Płocka”, w tym jedno pod red. Aleksandra Gieysztora, „Sztukę Płocka” Kazimierza Askanasa, „Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka” w opracowaniu Marii Stelli Szacherskiej, „Materiały do dziejów Ziemi Płockiej” ks. Michała Grzybowskiego, „Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej” oraz „Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej” pod red. Mariana Chudzyńskiego, „Łęczyca. Dzieje miasta” pod red. Ryszarda Rosina, „Dzieła zebrane” Władysława Broniewskiego pod red. Feliksy Lichodziejewskiej, reprint „Ewangelii według św. Mateusza” w tłumaczeniu Stanisława Murzynowskiego, reprint „Psałterza Dawidowego” w tłumaczeniu Jakuba Wujka, czy album Goi „Kaprysy”.

Towarzystwo od początku swego istnienia zaangażowane było w ideę badań regionalnych. W celu ułatwienia kontaktu z regionem powstały oddziały terenowe TNP w Sierpcu, Łęczycy i Wyszogrodzie. Poprzez nie łatwiej można było dotrzeć z naszą ideą popularyzowania nauki do szerokich kręgów społeczeństwa.

Nie sposób nie wspomnieć o seminarium doktoranckim zorganizowanym przy Towarzystwie w 1970 r. Przez 30 lat prowadził je społecznie prof. Antoni Rajkiewicz. Seminarium umożliwiło kształcenie kadr dla regionu. Obecnie seminarium prowadzi prof. dr hab. Mirosław Krajewski.

W ostatnich latach TNP zaangażowało się w budowanie nowego społeczeństwa Unii Europejskiej w przekonaniu, że wiele wartości możemy do niej wnieść. Warto przypomnieć, że to właśnie z inicjatywy Towarzystwa Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski rozpoczynał w Płocku swoją kampanię „Tak dla Polski”. W roku wejścia do Unii zorganizowaliśmy wiele imprez poświęconych tematyce unijnej, jak chociażby całoroczny cykl „Europa jaką lubimy”, podczas którego prezentowaliśmy wybrane kraje Unii poprzez charakterystyczne elementy kultury.

Cykle to zresztą charakterystyczna forma działania TNP w ostatnich latach. W ramach obchodów 185-lecia Towarzystwa – zorganizowaliśmy w 2006 r. cykle *Thesaurus – Homini* i *Thesaurus – Libri*. Ich celem było zaprezentowanie dorobku znakomitych Członków Honorowych: prof. dr. hab. inż. Marka Dietricha, prof. dr. hab. Antoniego Rajkiewicza, prof. dr. hab. Henryka Samsnowicza i biskupa prof. dr. hab. Stanisława Wielgusa. Podczas drugiego cyklu pokazaliśmy najcenniejsze zabytki piśmiennictwa, znajdujące się w posiadaniu naszej Biblioteki im. Zielińskich, m.in. *O obrotach ciał niebieskich* Mikołaja Kopernika i *Boską Komedię* Dantego Alighieri wydaną w Brescii w 1487 r.

W roku 2006 w cyklu *Sztuka tworzenia* wystąpili płoccy twórcy, którzy wyjaśniali istotę twórczości artystycznej oraz demonstrowali jak powstaje dzieło sztuki. W roku bieżącym cykl będzie kontynuowany.

W nawiązaniu do regionalistycznej działalności Aleksandra Macieszy w maju bieżącego roku planujemy zorganizowanie konferencji naukowej pt. *Regionalizm i edukacja regionalna*. W jej ramach wydamy książkę autorstwa najwybitniejszego znawcy tematu prof. dr hab. Jerzego Damrosza pt. *Ojczyzna i jej*

regiony. Środki na wykonanie zadania zdobyliśmy w konkursie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego na realizację zadań publicznych z zakresu nauki, edukacji, oświaty i wychowania.

Oprócz działań naukowych i popularyzatorskich dokładamy wszelkich starań, aby majątek, którym zarządzamy, trwał w jak najlepszym stanie przez kolejne lata. Jako przykład podam remont siedziby Towarzystwa Naukowego Płockiego z XV w., jaki przeprowadziliśmy w latach 2004-2005 ze środków Ministerstwa Kultury. Konsekwentnie poddajemy też konserwacji nasze inkunabuły i inne cenne dokumenty. Jednym z wielu przykładów może być pieczołowicie odrestaurowany przez Muzeum Narodowe w Warszawie dokument cechu płockich piekarzy z 1579 r.

O znaczeniu Towarzystwa Naukowego Płockiego dla Płocka i regionu oraz jego pozycji wśród tego typu organizacji świadczą odwiedzający nas znakomici goście. Na kartach księgi pamiątkowej widnieją wpisy m.in. Achille Rattiego (późniejszego papieża Piusa XI), Józefa Piłsudskiego, Ignacego Mościckiego, Ludwika Krzywickiego, generała Józefa Hallera, Tadeusza Mazowieckiego, Leszka Balcerowicza, Aleksandra Kwaśniewskiego i Lecha Wałęsy.

Społeczny odzew na inicjatywę społecznie działającego Zarządu pozwala przypuszczać, że dzisiejsza droga Towarzystwa Naukowego Płockiego jest potwierdzeniem słuszności idei naszych poprzedników także w nowych warunkach. Istnienie oraz działanie organizacji społecznych jest jedną z najważniejszych przesłanek dla pojawienia się społeczeństwa obywatelskiego. Organizacje te są bowiem jego istotą, stwarzając ludziom szansę aktywności. Takie możliwości daje też Towarzystwo Naukowe Płockie, które od lat działa na rzecz upowszechniania kultury i nauki. Warto też wspomnieć, że TNP w całym swoim okresie działalności zajmowało się ochroną materialnego dziedzictwa kulturowego. W 2006 r. powołaliśmy w tym celu Fundację Odnowy Zabytków Płocka im. Bolesława Krzywoustego, która będzie miała za zadanie m.in. pozyskiwanie i gromadzenie środków finansowych na rewaloryzację zabytków sztuki i historii Płocka i Ziemi Płockiej oraz inicjowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.

Świat, wręcz rewolucyjnie, zmienił się w ostatnich latach. Zmiany te dotyczą, oczywiście, również Polski i zmuszają nas do innego rodzaju aktywności. Unia Europejska otwiera przed nami nowe możliwości, pod warunkiem, że będziemy umieli znaleźć w niej swoje miejsce. Aby to osiągnąć niezbędna jest nauka i wiedza. Wartości te staramy się propagować poprzez wszystkie nasze działania dla pożytku naszego regionu i całego społeczeństwa. W tym celu wykorzystujemy, oprócz tradycyjnych, także nowoczesne środki przekazu, jak np. Internet. Zachęcam do odwiedzenia strony www.tnp.org.pl, gdzie znajdziemy m.in. katalogi on-line, pełnotekstowe, elektroniczne wersje najcenniejszych książek, zdjęć i dokumentów. Digitalizację zbiorów, zapoczątkowaną w 2002 r., uważam za jeden z największych sukcesów w ostatnim okresie. Dzięki temu procesowi do postaci elektronicznej sprowadzono prawie 6000 jednostek. Warto w tym miejscu powiedzieć o wydanej w wersji elektronicznej *Encyklopedii*

Kościelnej Michała Nowodworskiego – 32 tomy na 1 płycie DVD. Drukowane od 1968 r. *Sprawozdania z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego* pokazują skalę zrealizowanych przedsięwzięć w ostatnim – prawie czterdziestoletnim – okresie. I tak, na przykład w Bibliotece im. Zielińskich obsłużono 660 tysięcy czytelników i udostępniono im 2 miliony książek. Wydawnictwo TNP wydało prawie 40 tysięcy arkuszy wydawniczych. Udało nam się też zorganizować prawie 200 sesji i konferencji naukowych oraz około 400 wystaw. Oczywiście oprócz tego członkowie TNP prowadzili swoją działalność w sekcjach, uczestniczyli w różnych przedsięwzięciach naukowych oraz w życiu społecznym miasta i regionu.

Każda rocznica istnienia naszego stowarzyszenia skłania do zadumy nad historią, ale przede wszystkim do zastanowienia się nad jego przyszłością. Dokonania poprzedników, którzy w swoich czasach wyznaczyli kierunki działania korporacji uczą pokory, ale i nieustannie mobilizują obecny Zarząd i wszystkich członków do sięgania po nowe rozwiązania.

Na zakończenie chciałbym zwrócić Państwa uwagę na jedną z podstawowych wartości, dzięki którym Towarzystwo Naukowe Płockie trwa od prawie dwóch wieków. Tą wartością jest jedność. Zgodnie ze słowami naszego ostatniego Statutu: *Towarzystwo jednoczy ludzi chcących pracować dla ogólnego dobra*. Nasi członkowie reprezentują różne opcje światopoglądowe, polityczne oraz kulturowe, co potrafiliśmy wykorzystać w prawie dwustuletniej historii. Dzięki tolerancji – która jednoczy członków naszej korporacji od zarania – łatwiej nam pełnić misję ku pożytkowi publicznemu, by przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dziedzictwa państwa polskiego i Płocka.

Na koniec chciałbym zapewnić, że Towarzystwo Naukowe Płockie stoi na straży narodowych wartości i ochroną otacza dobra kultury, będące miarą ludzkiej cywilizacji – tak czyni nieprzerwanie od stu lat.